

ЮВІЛЕЇ

До 100-річчя Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

УДК 37(091)(477.51-25) «1954/1998»

Микола Боровик

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ЧЕРНІГІВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ (1954 – 1998 рр.)

У статті мова йде про проблеми організації педагогічної практики в Чернігівському педагогічному інституті за період його 44-річної історії. Розглядаються окремі етапи й особливості організації безвідривної, піонерської та навчально-виховної практик, показані зміни у їхній організації. Зроблені висновки про формування системи проведення різних видів практики і факторів, що впливали на ефективність її організації в педінституті.

Ключові слова: педагогічна практика, види практики, безвідривна, піонерська, навчально-виховна, студенти, методисти, факультети, особливості організації, результати, ефективність.

Для формування умінь і навичок організації навчально-виховного процесу в школі і для становлення студента педагогічного вузу як учителя-предметника має велике значення педагогічна практика. За майже 44-річну діяльність Чернігівського педагогічного інституту організація та зміст її змінювались. Проте проблема професійної підготовки майбутніх учителів у ході педагогічних практик у Чернігівському педагогічному інституті не була висвітлена в історичній літературі. Ось тому метою цієї статті є вивчення особливостей організації різних видів педагогічної практики для професійної підготовки майбутніх учителів.

Отримавши статус педінституту, навчальний заклад мав перебудувати свою роботу у відповідності до нових вимог. Значну консультативну допомогу в організації навчально-виховного процесу надавали працівники Міністерства освіти УРСР. Так, після робочих зустрічей з працівниками вузу 15 січня 1955 р. в роботі ради педагогічного інституту брав участь заступник міністра освіти УРСР О. М. Русько. Визначаючи завдання педколективу на подальшу роботу, він указав на ряд недоліків, які потребували негайного виправлення.

На думку О. М. Русько, педагогічна практика у вузі організована формально. Першим показником такої оцінки було те, що 99% студентів за результатами її отримують відмінні оцінки. Педагогічною практикою у переважній більшості керували викладачі, яким не вистачало навчального навантаження, але які не працювали в школі та не мали досвіду роботи в ній. Більш кваліфіковані викладачі ухилялись від

© Боровик Микола Анатолійович – аспірант кафедри всесвітньої історії Навчально-наукового інституту історії, етнології і правознавства імені О. М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

керівництва педпрактикою. У подальшому подібна організація практики студентів мала бути змінена.

Гостро постало також питання щодо базової школи, у якій, як у навчальній лабораторії, мали працювати викладачі та студенти інституту. Але чомусь вуз, на думку виступаючого, обрав школу «найгіршу по місту» за навчальними досягненнями і дисципліною. Заступник міністра розумів, щоб стала ця школа «зразковою», потрібно багато часу для комплектування педагогічного колективу кращими учителями міста та для перебудови у ній всієї системи навчально-виховної роботи [1, арк. 29-30].

Отже, уже на самому початку роботи педагогічного інституту заступник міністра освіти визначив основні зміни, які мали відбутися в організації педагогічної практики.

На період 50-х років у педагогічних навчальних закладах використовувались кілька видів педпрактики. На початковому етапі в ході безвідривної практики студенти знайомилися з організацією навчального процесу в школі, відвідували, аналізували та самостійно проводили виховні заходи, гурткові заняття. Наступним етапом була піонерська практика, яку студенти других-третьох курсів проходили в піонерських таборах, пришкольніх оздоровчих майданчиках, базах відпочинку. На передвипускному та випускному курсах студенти проходили навчально-виховні практики. З 1954 – 1955 до 1964 – 1965 навчальних років в інституті працювали всього два факультети – фізико-математичний та мовно-літературний, а потім після закриття останнього в 1957 р. розпочав роботу факультет підготовки учителів початкових класів.

Для реалізації завдань педпрактик та кращої її організації важливу роль відігравали ділові зв'язки викладачів інституту з учителями шкіл. Це дало можливість знайти новий підхід в організації безвідривної педагогічної практики студентів. Уже починаючи з першого та другого курсу, всі студенти розподілялися по школах м. Чернігова і прикріплялися по 1 – 2 особи до класу, в якому вони працювали як піонервожати, керували гуртками, а потім ставали помічниками учителів та класоводів [2, арк. 40].

Проаналізувавши хід безвідривної педпрактики, рада факультету підготовки учителів початкових класів з 1959 – 1960 навчального року внесла деякі корективи в її організацію. Головним завданням цієї практики було поєднання набутих теоретичних знань психолого-педагогічних дисциплін з виконанням практичних завдань у реальних шкільних умовах. У зв'язку з тим, що першокурсники не мали необхідних педагогічних знань, був змінений час початку цієї педпрактики – другий курс четвертий семестр, і продовжувалася вона у п'ятому семестрі третього курсу. Для проведення запланованих заходів у школі для кожної групи студентів виділявся один день на тиждень. Крім того, у цей же день планувалося проведення лабораторних занять з методик різних навчальних дисциплін, шкільної гігієни, психології або методики виховної роботи. Саме таким чином намагалися поєднати засвоєння теоретичних знань з практичними діями майбутніх педагогів. Проте і такий підхід у організації безвідривної педпрактики був неідеальним. Виникали труднощі у проведенні лабораторних занять на третьому курсі, де вивчалися кілька методик навчальних предметів, які були у I – IV класах. Різні викладачі навчали студентів окремих методик, і тому було складно скласти графік проведення цих лабораторних занять, а також консультацій. Разом з тим потрібно було підлаштуватись також і під шкільний розклад [3, арк. 116].

На фізико-математичному факультеті з кінця 50-х і до початку 60-х років навчально-виховна практика студентів четвертого курсу проходила протягом навчального року, коли студенти працювали на робочих місцях учителів. Саме такий спосіб проведення педпрактики давав змогу студентам-практикантам заповнювати вакантні місця учителів і за свою роботу отримувати заробітну плату. Студентів четвертого курсу Чернігівського педінституту направляли до різних районів Чернігівської, Київської та Сумської областей. Такий тривалий термін практики давав можливість відчути відповідальність кожного студента за якісне виконання поставлених завдань, перевірити власні можливості та з'ясувати слабкі місця у теоретичній і методичній підготовці, а разом з тим і набути першого досвіду учительської роботи.

Проте річний термін педпрактики на четвертому курсі фізмату на прохання Мі-

ністерства освіти УРСР довелося проводити і в 1964 – 1965 навчальному році. Саме таким чином педінститут допомагав галузевому міністерству вирішувати проблему дефіциту учителів математики і фізики в різних областях України.

Інститутські методисти аналізували результати навчально-виховної педпрактики та визначали досягнення й прорахунки у своїй роботі. Типовим недоліком у організації тривалої практики було те, що студентів-практикантів директори шкіл довантажували годинами поза профілем їхнього навчання. Тому їм доводилося вести уроки географії, історії, фізвиховання та інших дисциплін, з яких у студентів не було методичних знань в організації навчання. Більшість студентів та методистів відзначали деякі проблеми в організації навчального процесу на початку педпрактики, коли в них не було досвіду в проведенні уроків. Крім того, у окремих невеликих школах не було досвідчених учителів-порадників, тому що усі учителі були майже одного віку і не мали досвіду роботи в школі [4, арк. 113].

Виникали також проблеми у викладачів інституту з відвідуванням віддалених шкіл та наданням методичної допомоги студентам. Здебільшого консультування таких студентів відбувалось у канікулярний час, коли на кафедрах інституту організовувалась методична допомога цим студентам.

З 1960 – 1961 навчального року перший та другий курси фізико-математичного факультету педагогічну практику проводили за новими навчальними планами і програмами, а інші курси продовжували навчатися за старими. Навчальні заклади мали право самостійно встановлювати зміст та організацію педпрактики. Нововведення в організації педпрактики полягало в тому, що безвідривна педпрактика розпочиналась з першого курсу у позашкільних дитячих установах, в обласній станції юних техніків та у палаці піонерів. Саме у цих дитячих установах студенти протягом першого семестру один раз на тиждень набували певних навичок організації дитячої технічної творчості. На початковому етапі завдання практики не були пов'язані з вивченням психолого-педагогічних дисциплін, адже їх лише починали вивчати. З наступного семестру практикантів направляли до шкіл м. Чернігова, де вони керували авіа-, судно - та автомобельними гуртками, під керівництвом викладачів психології вели спостереження, вивчали учнів закріплених за ними класів, допомагали учителям математики та фізики, а також класним керівникам в організації навчально-виховної роботи.

На другому курсі для безвідривної педпрактики виділявся один вільний від занять день, що давало змогу студентам проводити в школі виховну роботу і брати участь в організації уроків фізики і математики в ролі помічників учителя. У ці ж дні у студентів проходили в школі практичні чи лабораторні заняття з педагогіки. До своїх індивідуальних планів роботи студенти другого курсу також включали роботу з нестигаючими учнями, виготовлення наочних посібників, керівництво гуртками, проведення екскурсій, культпоходів та інше [5, арк. 74-75]. Отже, початковий етап безвідривної практики на фізмати, крім першого семестру, був пов'язаний з вивченням студентами психології, методики виховної роботи та педагогіки.

За новим навчальним планом 1961 р. на третьому курсі безвідривна педпрактика поєднувалась із вивченням окремих методик навчання математики чи фізики й проведенням практичних чи лабораторних занять в шкільних умовах. На четвертому курсі термін проведення навчально-виховної практики становив одну чверть, коли першого тижня студенти знайомились із школою та закріпленим класом, склали індивідуальні плани та графіки проведення уроків. Протягом другого тижня проводили пробні уроки: по 3 – з математики та 2 – з фізики. Наступні чотири тижні студенти вели у закріплених класах усі уроки математики і фізики та виконували роль класного керівника. Крім того, для практикантів організовувалися показові уроки досвідченими учителями шкіл.

На п'ятому курсі фізмату педпрактика проходила у кращих сільських середніх школах області, школах-інтернатах, вечірніх школах та школах сільської молоді протягом першої навчальної чверті. У школи студенти мали з'явитись 23 – 24 серпня для участі у районних нарадах учителів. Окремих п'ятикурсників направляли на вакантні посади учителів до восьмирічних шкіл [6, арк. 76,78].

З 1961 – 1962 навчального року п'ятий курс фізмату проходив педпрактику за новим навчальним планом на робочих місцях учителів протягом першого півріччя. Більшість студентів, які працювали у віддалених селах Чернігівської та Київської областей, мали навантаження по 20 – 25 годин на тиждень. Для підбиття підсумків педагогічної практики в інституті організувалася триденна методична конференція, в якій брали участь викладачі-методисти інституту, студенти, учителі шкіл області [7, арк. 149].

Отже, з прийняттям нових навчальних планів для педагогічних вузів у 1961 р. значну увагу було приділено організації всіх видів педпрактики. Для проведення безвідривної виховної практики студенти один день на тиждень працювали у школах, виконуючи обов'язки піонервожатога, помічника класного керівника або керівника предметного гуртка. Важливо, що теоретичні заняття з психолого-педагогічних дисциплін пов'язувались з проведенням практичних занять та виконанням конкретних завдань у школах у ході безвідривної педпрактики. Навчально-виховну шеститижневу педпрактику студенти проходили на передвипускних курсах, а випускники – семестрову педагогічну практику на робочих місцях учителів або в школах сільської місцевості.

На фізико-математичному факультеті студенти також проходили виробничу практику. Трьохкурсники не лише знайомились з виробничими процесами, а й самі працювали на робочих місцях слюсаря, токаря, фрезерувальника, формувальника. Після проходження практики студенти складали екзамен на присвоєння кваліфікаційного розряду, а екзаменаційна комісія приймала рішення й видавала повідчення [8, арк. 161].

П'ятикурсники відділу математики проходили виробничу практику протягом двох тижнів у обчислювальній лабораторії Київського педагогічного інституту імені О. М. Горького. Студенти не лише знайомилися з роботою обчислювальних машин, а й самі вчилися виконувати обчислювальні операції [9, арк. 120].

Отже, за перше десятиліття роботи педагогічного інституту керівництву вузу та педагогічному колективу довелося провести значну роботу по вивченню і використанню на практиці вузівської методики організації навчального процесу та проведення всіх видів практик. Саме в 50-60-х роках для організації різних видів педпрактик у навчальних планах виділялось достатньо часу для їхнього проведення, і вони входили до графіка навчального процесу.

У подальшому організацію педпрактик постійно удосконалювали, як у загальнодержавному масштабі, так і у самих навчальних закладах. З прийняттям у 1970 – 1971 рр. нових навчальних планів змінилося ставлення до організації педагогічної практики. Початковим її етапом на всіх факультетах була безвідривна педпрактика, головним завданням якої було ознайомлення студентів з організацією навчально-виховного процесу в закладах освіти, а також виконання функцій вихователя, керівника гуртка, спортивної секції, помічника класного керівника. Здебільшого безвідривна педпрактика для студентів з чотирирічним терміном навчання мала проходити з II по VII семестри на усіх факультетах без відриву від навчальних занять 2 години на тиждень, тривалістю 17 – 19 тижнів кожного семестру. Для отримання заліку студенти мали прозвітувати за проведену роботу [10, с. 149].

У Чернігівському педінституті з 1971 – 1972 навчального року були внесені корективи до організації безвідривної виховної практики. Вона проводилася на III та IV курсах, тобто з 5 по 7 семестр, вважаючи за необхідне перші два роки навчання більше уваги приділити теоретичним основам знань. Для проведення цього виду практики на факультетах в розкладі занять було виділено по одній парі протягом тижня. Але, як показала реальна дійсність, за розкладами факультетів складно було розрахувати графіки виховних заходів у більше десяти школах м. Чернігова. Так, на факультеті початкового навчання в розкладі була визначена третя пара вівторка для безвідривної практики, а навчальні заняття в початкових класах закінчувались до 12 год. 30 хв., і студенти не встигали своєчасно приїхати до віддалених 13, 14, 15, 19 середніх шкіл. Подібні неузгодження виникли і у студентів факультету фізвиховання,

в яких у другій половині кожного дня проходили заняття з підвищення спортивної майстерності. Крім того, значна частина студентів тривалий період проводили на різного роду змаганнях.

Суттєвим недоліком цієї практики було те, що у школах на початку навчального року та другого півріччя по 2 – 3 тижні не було сталого розкладу, ще не були затверджені плани виховної роботи, і це був привід для студентів не з'являтися до школи. Разом з тим дирекції шкіл, класні керівники не приділяли належної уваги організації практики, вважаючи, що це справа методистів інституту. Не завжди студенти сумлінно ставились до виконання своїх обов'язків. Так, у 1971 р. із 303 студентів інституту, які проходили практику, 26 протягом двох місяців не з'являлись до школи. Частина практикантів намагались лише допомагати класним керівникам в організації виховних заходів, підбирали літературу та матеріали до стендів, були присутніми на класних годинах, але самі навіть не пробували провести виховний захід [11, арк. 144 – 149].

У 70-х роках характерною особливістю роботи педагогічних вишів було те, що більше уваги приділялося теоретичній підготовці студентів і менше звертали уваги на їхню професійну, практичну підготовку. У Чернігівському педінституті тих викладачів, які віддавали перевагу теоретичній підготовці, було теж більше. Саме за їхньою пропозицією було винесено безвідривну педагогічну практику на позанавчальний час. Причиною таких змін стала «неможливість узгодження розкладів занять в інституті та в цілому ряді шкіл міста».

На нашу думку, даний вид педагогічної практики у 70-ті роки став малопродуктивним. Після 36-годинного навчального тижня студенти відвідували також факультативні заняття, гуртки художньої самодіяльності та спортивні секції. Тому тижневе навантаження студентів фактично становило більше 40 годин. Крім того, вони мали виділити час для відвідання школи і проведення там виховних заходів. Студенти сприймали цей вид педпрактики, існуючий поза розкладом, як необов'язковий вид роботи. Контроль за її організацією здійснювали куратори груп, а консультативну допомогу надавали викладачі кафедр педагогіки і психології. Як правило, кураторами груп на кожному факультеті були фахівці не психолого-педагогічного профілю, які лише поверхово орієнтувались у формах і методах організації виховного впливу на учнів. Тому позитивні відгуки про роль безвідривної педпрактики можна знайти лише у звітах інституту, де відзначалось про нагородження кількох студентів-практикантів грошовими преміями та подяками за успішне виконання завдань безвідривної практики. Подібних оцінок в організації даної практики з боку студентів та їхніх методистів нам не вдалося знайти.

Піонерська педпрактика проводилась у літній час здебільшого у піонерських таборих для «ознайомлення з методикою проведення різних форм виховної роботи». Перед її проведенням студенти вивчали 16-годинний практичний курс, проходили 3-х денний збір на базі піонерського табору «Супутник» та розподілялись на місця проведення практики. Так, за направленням інституту в 1978 р. 289 студентів проходили піонерську педпрактику у таборах Чернігівської та інших областей, 60 студентів працювали педагогами-вихователями на туристичних базах міст Києва, Одеси, Москви, Ленінграда, Волгограда, а 63 студенти – в дитячих кімнатах міліції [12, арк. 70, 94].

На завершальному етапі проходження піонерської практики студенти звітували про її результати та отримували заліки. Саме з цього виду практики ми знайшли найбільше позитивних її оцінок як від студентів, так і від керівників піонерських таборів про успішну роботу студентів. Крім того, за організацію відпочинку дітей влітку 1974 р. Чернігівський державний педагогічний інститут імені Т. Г. Шевченка був нагороджений грамотою Міністерства освіти СРСР та ЦК ВЛКСМ та грошовою премією [13, арк. 54].

Наприкінці 70-х років Міністерство освіти УРСР підготувало та надіслало до навчальних закладів положення та інструктивний лист про організацію педагогічної практики, а 12 серпня 1977 р. – про організацію безвідривної практики та наказ № 249 від 21 серпня 1979 р. «Про покращення педагогічної практики студентів». У відповідності до цих настанов у 80-х роках здійснювалась організація всіх видів

педпрактик у Чернігівському педагогічному інституті. Проте безвідривна та піонерська педпрактики за змістом і організацією майже не змінилися. Безвідривна, виховна практика проводилась без відриву від навчальних занять протягом 2 годин на тиждень у групах продовженого дня, школах-інтернатах, дитячо-юнацьких спортивних школах, при дитячих кімнатах міліції. Організація і проведення піонерської практики також не змінилась.

Тривалість навчально-педагогічних практик на передвипускних та випускних курсах поступово зменшувалась і становила в середньому 6 тижнів. Так, у 1979 – 1980 навчальному році найменшою тривалістю педпрактики була на передвипускному III курсі на факультеті початкового навчання – 30 днів або ж 4 тижні і 2 дні. Хоч варто зазначити, що на випускному IV курсі тривалість педпрактики на цьому факультеті була 7,5 тижня, тобто найбільш тривалою.

Значно зменшили тривалість педпрактики на математичному факультеті. На передвипускному курсі вона тривала 5 тижнів, а на випускному – 6 тижнів, хоч останній вид практики у 50-60-х роках тривав до 1 року або ж 1 семестр. На факультетах: фізичному, історичному та фізвиховання обидві навчально-виховні педпрактики тривали по 6 тижнів [14, арк. 98, 100].

Аналіз результатів навчально-виховних педпрактик дає підстави сумніватись у об'єктивності оцінювання студентів. Так, на передвипускній педпрактиці на історичному та фізичному факультетах всі студенти отримали оцінки «5» і «4», причому на історичному факультеті з 96 студентів 83 – мали п'ятірки. Взагалі на всіх п'яти факультетах 518 студентів, які проходили педпрактику, 311 отримали відмінні оцінки, 194 – добрі, що становить 97,5%, і лише 13 – отримали трійки. На випускних курсах відсоток тих, хто мав відмінні і добрі оцінки, сягав 95%. З 455 студентів п'яти факультетів 330 мали п'ятірки, 102 – четвірки і 23 – трійки [15, арк. 98, 100].

Аналіз зауважень методистів щодо роботи практикантів підсилює наші сумніви в об'єктивності оцінювання студентів. Зауваження були такими. У частини студентів виникали проблеми у здійсненні індивідуального підходу до учнів у процесі навчання. Частина студентів математичного і фізичного факультетів мали проблеми з визначенням, а потім і з реалізацією виховних цілей уроків. Практиканти «избегают проблемных методов обучения». При виникненні складних ситуацій у студентів виникали проблеми у прийнятті рішень. Частина студентів невірно обирали форми і методи проведення уроків та визначали їхнє завдання. Деякі студенти слабо орієнтувалися у шкільних підручниках та «избегали использования технических средств обучения» [16, арк. 100, 101].

Саме такі зауваження були типовими для студентів-практикантів, причому окремі з них були дуже суттєвими. Цікавим є у загальних інститутських звітах той факт, що автори їх використовували інформацію викладачів інституту, не згадуючи про думку самих студентів. Суттєвим недоліком у звітах викладачів-методистів є те, що не говориться у них про кількість уроків, відвіданих ними в ході педпрактики, а здебільшого акцентується увага на відгуках учителів про роботу студентів. У звітах методистів дуже часто використовувався вираз «на думку вчителів», а власна точка зору вузівських методистів не звучить. Виставлення оцінок студентам-практикантам не викладачами інституту, а учителями шкіл призводило до завищення їхніх результатів.

Аналізуючи результати педпрактик, інститутські методисти відзначали ряд недоліків у її організації. Так на математичному факультеті навчальна програма з методики викладання математики була не узгоджена з графіком проведення педпрактики. Студенти III курсу йшли на практику у той час, коли значна частина тем з методики не була вивчена. Лабораторні заняття з моделювання уроків проводилися після завершення педпрактики на четвертому курсі. На фізичному факультеті за навчальними планами спеціальностей «Фізика» та «Загальнотехнічні дисципліни і фізика» педагогічна практика проводилася в один і той же час, що затрудняло роботу методистів малочисельної кафедри фізики. Крім того, на думку керівництва інституту завищення оцінювання студентів у ході педпрактики було наслідком того, що

не всі групі керівники та методисти ставлять єдині вимоги до студентів, а також «відсутні чіткі критерії оцінок за проведені уроки та виховні заходи» [17, арк. 70, 94].

У подальшому відбувалися певні позитивні зміни в організації педагогічних практик в інституті. На засіданні вченої ради інституту в січні 1976 р. вже не згадували про попередні проблеми в організації навчально-виховної педпрактики на математичному і фізичному факультетах. Також указувалося про ряд заходів з підвищення ефективності цих практик: проведення науково-практичних конференцій на факультетах, призначення досвідчених керівників практик, запровадження спецкурсів і спецсеминарів, наближених до потреб школи, кращий підбір сільських шкіл та учителів для проведення практики. Проте і в подальшому в інституті не позбавились недоліків у даному напрямку роботи. На окремих кафедрах, і в першу чергу на кафедрах фізики, загальнотехнічних дисциплін, педагогіки і психології та інших, не приділялось належної уваги плануванню навантаження викладачів з педпрактики, не було сталого складу методистів, призначались керувати студентами викладачі, які не працювали в школі. Недостатній контроль за ходом педпрактики був з боку окремих завідувачів кафедр та деканів факультетів: фізичного та факультету початкового навчання, кафедри загальної історії та анатомії і фізіології людини. Потрібно було посилювати контроль за роботою методистів також з боку факультетських керівників практики [18, арк. 131].

З появою в 1972 – 1973 навчальному році в інституті історичного факультету з'явився і новий вид практики – археологічної. Під керівництвом кандидата історичних наук, доцента Е.В. Яковенко вона проходила на базі Бортничевської (Київська область) та Староруської (Хмельницька область) експедицій. Першокурсники істфаку в ході практики набували певних навичок ведення розкопок, відбору та систематизації матеріалів. Після археологічних практик організовувались виставки знахідок, а також частина студентів узагальнювала матеріали досліджень у курсових роботах та у доповідях на наукових конференціях [19, арк. 84].

Виробничу практику студенти 5 курсу фізичного факультету з навчального курсу «Автомобілі, трактори і сільськогосподарські машини» проходили на авторемонтному заводі № 2, об'єднанні «Укрсільгосптехніка» та Чернігівському районному об'єднанні «Сільгосптехніка». Студенти 3 курсу – на ремонтному заводі «Жовтневий молот», а студенти 4 курсу спеціальності «Фізика і електротехніка» – в електроцеху та цеху контрольно-вимірювальних приладів Чернігівського комбінату хімічного волокна. В ході практики студенти ознайомлювались із структурою виробництва і виробничими процесами, організовували екскурсії в цехи, де студенти не працювали. За кожним студентом було закріплене робоче місце. У «Маршрутній картці проходження практики» було визначено послідовність її проходження. Практиканти брали участь у ремонті автомобілів, тракторів, електродвигунів та інших виробничих процесах [20, арк. 86]. Проходження цього виду практики давало змогу студентам фізичного факультету поєднати теоретичні знання, отримані в ході навчальних занять, з практикою на виробництві.

У 80-90-х роках були визначені єдині строки проведення безвідривної практики на всіх факультетах, яку ще стали називати громадсько-педагогічною. Розпочиналась вона з 20-х чисел жовтня, тривала до 20 чисел травня і проводилась без відриву від навчальних занять. Для покращення зв'язків інституту із школами була створена при раді інституту комісія на чолі з доцентом М. Ф. Бурляєм, яка займалась питаннями координації взаємодії і в тому числі організацією всіх видів практик.

На педфаці було змінено структуру безвідривної практики. Так студенти першого курсу працювали в підготовчих групах дитячих садків, другого курсу – в групах продовженого дня шкіл, третього курсу – помічниками вчителів I – III класів. На фізматі безвідривну практику проводили за програмою педагогічної акліматизації студентів, яка отримала схвальні відгуки в школах, про що свідчить стаття директора СШ № 3 м. Чернігова Г. Сергієнко у газеті «Деснянська правда» за 12 лютого 1985 р. [21, арк. 144].

З 1989 – 1990 навчального року було змінено зміст і структуру безвідривної

педпрактики на історичному факультеті. Тривалість її була розрахована на чотири семестри, починалась вона з другого курсу 4 семестру, продовжувалась у 5,6 і 7 семестрах по два навчальних тижні або ж по 6 годин кожного тижня і була включена до графіка навчального процесу. У 5 і 6 семестрах завдання практики були пов'язані з вивченням методики навчання історії та формуванням умінь спостерігати, планувати і проводити виховні заходи та перші пробні уроки, а у 7 і 8 семестрах – завдання пов'язані з вивченням курсу основ педагогічної майстерності та формуванням умінь підготовки і проведення пробних уроків та їх аналізу.

Тривалість навчально-виховної педпрактики на передвипускному та випускному курсах було збільшено. Так на четвертому курсі вона тривала 6 тижнів, а на п'ятому – 13 тижнів. Така кількість часу давала змогу реалізувати завдання практичної підготовки студентів до роботи у школі та формування у них необхідних професійних умінь і навичок.

Для покращення інформаційного забезпечення студентів членами кафедри педагогіки, психології і методики викладання історії А. М. Боровиком, М. Т. Благиніним, О. П. Віхровим, Л. П. Коротковою, О. Г. Баранковим та Н. В. Орловою були підготовлені, а у 1990 р. видані видавництвом «Деснянська правда» тиражем 500 примірників «Методичні рекомендації по організації педагогічної практики студентів II – V курсів історичного факультету». У них, крім загальних настанов, студенти могли знайти завдання, зміст і методи діяльності, форми звітності на кожному дні занять з безвідривної практики, мету, зміст роботи та звітну документацію для літньої педпрактики в оздоровчих таборах, організацію і проведення правової практики, а також настанови для проведення навчально-виховних практик на передвипускному та випускному курсах денної та заочної форм навчання. У 10 додатках дані зразки оформлення всіх видів документації з перелічених видів педагогічної практики. Такі методичні настанови сприяли покращенню організації практики та повному інформаційному забезпеченню як методистів, так і студентів [22, 46с.].

Проте вже на початку 90-х років на історичному факультеті були внесені корективи до навчальних планів, і безвідривна педпрактика у 4 та 5 семестрах була винесена за межі навчального розкладу. Двотижнева безвідривна педагогічна практика у 6 семестрі була залишена для проведення перших пробних уроків у школі, а два тижні безвідривної практики у 7 семестрі були включені до навчально-виховної практики на передвипускному курсі, яка стала тривати 8 тижнів. Виведення з розкладу безвідривної практики у 4 і 5 семестрах значно погіршило можливості студентів у виконанні завдань безвідривної педпрактики, адже вона проходила за рахунок вільного часу студентів.

Важливим завданням навчально-виховних педпрактик було знайомство студентів з досвідом роботи кращих учителів області. Так, у 1991 р. студенти історичного факультету в ході педпрактики познайомилися з досвідом роботи заслужених учителів УРСР Б. С. Драпкіна (Березнянська СШ Менського району), М. Г. Харацького (Холмиська СШ Корюківського району), В. Г. Ілляшенка (Лосинівська СШ Ніжинського району), вчителя-методиста Г. Д. Чередниченка (Городнянська СШ № 1); початкових класів – Л. М. Борисенко (Сосницький район), В. І. Коваленко (Ічмянський район), Є. Є. Ботяй (Ріпкинський район); хіміко-біологічний факультет – учителів біології А. М. Хомозюк (Городнянський район), Т. К. Пекур (Козелецька СШ № 3); учителів праці М. В. Сергієнко (Хотіївська СШ Корюківського району), В. І. Тупик (Мощенська СШ Городнянського району) та багатьох інших [23, арк. 61-62].

З метою поглиблення підготовки студентів до роботи у сільській школі на початку 90-х років термін педпрактики на випускному курсі факультету початкових класів збільшили на 3 тижні, і вона тривала всю першу чверть. Студенти цього ж факультету стали більше уваги концентрувати на роботі у малокомплектних школах.

В організації навчально-виховної практики на передвипускному та випускному курсах загострювались проблеми, пов'язані з недостатньою матеріальною базою ряду шкіл. У багатьох школах були відсутні кабінети інформатики та комп'ютерні класи, не завжди у сільських школах були спортивні зали з відповідним обладнанням, складно

було виконувати навчальні програми та завдання педпрактики студентам спеціальності «педагогіка і методика початкового навчання і образотворче мистецтво» [24, арк. 90]. Взагалі, у 90-х роках виникли проблеми, пов'язані з переходом школи на нові програми і підручники, тому особливо студенти відчували слабку забезпеченість шкіл засобами навчання.

Технологічну практику студенти факультету загальнотехнічних дисциплін і праці на початку 90-х років проходили у колгоспах, радгоспах, на автотракторних станах та сільгосптехніках області. Вони працювали слюсарями по ремонту автомобілів, тракторів та іншої сільгосптехніки, окремі студенти проходили практику як механізатори [25, арк. 62].

У зв'язку із початком підготовки на початку 80-х років на історичному факультеті спеціальності 2108 «історія та радянське право» на четвертому курсі у 8 семестрі студенти проходили двотижневу педагогічну правову практику. Головними завданнями їй було закріплення і поглиблення знань, отриманих студентами з правових дисциплін, набуття навичок і умінь правовиховної діяльності, формування внутрішньої потреби активної протидії проявам неповаги до закону та порушення законності. В ході цієї практики студенти знайомились з роботою районного відділу народної освіти, народного суду, прокуратури, державного арбітражу, інспекції у справах неповнолітніх районного відділу внутрішніх справ.

На настановчій конференції студентів знайомили з метою та завданнями практики, планом-графіком її проходження, порядком ведення облікової та звітної документації. За підсумками практики проводилась заключна конференція та залік [26, с. 24-27].

З початку 90-х р. значно поліпшилось інформаційне забезпечення студентів для проходження різних видів педпрактик. На ряді методичних кафедр факультетів: історичного, педагогіки і методики початкового навчання, загальнотехнічних дисциплін і праці та фізвиховання були підготовлені методичні рекомендації студентам. Це значно поліпшило інформаційне забезпечення.

Покращуючи інформаційні умови організації педпрактики, інститут значно втрачав від повної відсутності фінансування Міністерством освіти України в частині оплати педагогічної практики студентів. З 1997 – 1998 навчального року студенти проходили практику без оплати роботи шкільних працівників (учителів-предметників, класних керівників та керівників шкіл). У зв'язку з цим інститут надіслав на ім'я начальника управління освіти Чернігівського міськвиконкому лист-прохання з роз'ясненням ситуації, що склалась з оплатою праці учителів. Подібного листа було направлено начальнику управління освіти Чернігівської області [27, арк. 19]. Проте ніякі листи чи прохання не могли замінити символічну оплату, яку отримували педагогічні працівники за роботу із студентами. Саме в даний час збільшується кількість відмов учителів допускати студентів на уроки та співпрацювати з ними.

Опитування студентів показало, що в ході педпрактики вони отримували методичну допомогу від більшості учителів шкіл, але відчували недостатню увагу з боку інститутських методистів. Студенти вказували на те, що вони мало відвідували уроки, рідко погоджували та обговорювали з ними майбутні уроки. У той же час викладачі інституту пояснювали свою відсутність у школі значним навчальним навантаженням в інституті. Як бачимо, дана проблема в організації практики існувала з давніх пір, але так і не була вирішена. У середині 90-х років в інституті змінюється нарахування годин методистам за організацію роботи студентів у ході навчально-виховної педпрактики. Якщо у 80-ті роки методистам за керівництво 1 студентом на передвипускному курсі нараховували 16 годин, а на випускному – 18 годин, то стали нараховувати відповідно 5 і 6 годин. На нашу думку, це і стало однією з причин недостатньо відповідального ставлення методистів до своїх обов'язків.

Ще одна із проблем, що не була вирішена, теж стосується методистів. Вони всі мали мати педагогічний стаж роботи в школах не менше трьох років, проте значна їхня частина в школі не працювала.

Наприкінці 90-х років відбувається ще одна зміна в структурі педпрактики Чернігівського педінституту. У зв'язку з погіршенням державного фінансування зменшу-

ється кількість літніх оздоровчих таборів, а, як наслідок, це призводить до відсутності необхідної кількості баз практики. У 1997 – 1998 навчальному році в інституті було відмінено обов'язкове проходження літньої педагогічної практики студентів, тому вона залишалась лише на кількох факультетах [28, арк. 20].

Таким чином, за майже 44-річну історію Чернігівського державного педагогічного інституту відбулось багато змін в її організації, але за цей час була сформована ціла система проведення різних видів педагогічної практики. Міністерство освіти шляхом видання положень, інструкцій чи наказів давало навчальним закладам настанови щодо організації педпрактики, а у розробці змісту та особливостей її організації відігравали важливу роль факультети і кафедри інституту, які у залежності від місцевих умов визначали, як краще її провести.

Першим етапом у набутті умінь і навичок виховної роботи в освітянських установах була безвідривна педагогічна практика, яка тісно пов'язана з вивченням курсу «Педагогіки» та його складової частини «Методики виховної роботи», а також методик профільних дисциплін. Ефективність цієї практики значною мірою залежала від включення даного виду діяльності студентів до навчального розкладу. Винесення її за рамки позанавчальної діяльності призводило до знецінення даного виду роботи. Саме цю проблему на більшості факультетів так і не вдалося вирішити.

Піонерська або практика в літніх оздоровчих таборах була пов'язана з організацією виховної роботи у тимчасових об'єднаннях школярів у позанавчальний час. Проте виконувати її завдання було можливо лише за наявності необхідної кількості баз практики. У зв'язку з неможливістю охоплення всіх студентів даним видом практики у другій половині 90-х років був утрачений сенс її проведення на всіх факультетах.

Навчально-виховна педпрактика на передвипускному та випускному курсах мала на меті набуття певних практичних навичок організації навчально-виховної роботи учителя-предметника та класного керівника і була пов'язана не лише з вивченням психолого-педагогічних дисциплін, а й окремих методик з профільних дисциплін. Як свідчать матеріали дослідження, основна маса студентів інституту виконувала поставлені перед ними завдання. Проте на ефективність даної практики значний вплив мала її тривалість, кваліфіковане надання студентам методичної допомоги як з боку шкільних учителів, так і інститутських методистів, принципова і об'єктивна оцінка результатів практики, забезпечення шкіл необхідними засобами навчання та інше. Проте не завжди ці умови реалізовувались і тому це вказувало на необхідність її удосконалення.

Виробничі, технологічні, археологічні, правові педагогічні практики у педвузі давали змогу майбутнім учителям-предметникам детальніше ознайомитися з окремими галузями науки, поєднати теоретичні знання, отримані в ході навчальних занять, з практикою та набути певних практичних умінь і навичок, необхідних для майбутньої роботи.

1. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-608, оп. 2, спр. 145, 64 арк.
2. Там само, спр. 240, 68 арк.
3. Там само, спр. 262, 161 арк.
4. Там само, спр. 399, 164 арк.
5. Там само, спр. 283, 178 арк.
6. Там само.
7. Там само, спр. 301, 205 арк.
8. Там само.
9. Там само, спр. 399, 164 арк.
10. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917 – 1985 рр.). – К.: Либідь, 1992. – 196 с.
11. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-608, оп. 2, спр. 585, 195 арк.
12. Там само, спр. 814, 149 арк; спр. 979, 134 арк.
13. Там само, спр. 705, 166 арк.

14. Там само, спр. 979, 134 арк.
15. Там само.
16. Там само.
17. Там само, спр. 705, 166 арк.
18. Там само, спр. 723, 222 арк.
19. Там само, спр. 705, 166 арк.
20. Там само.
21. Там само, спр. 1189, 170 арк.
22. Методичні рекомендації по організації педагогічної практики студентів II – V курсів історичного факультету / Під ред. Боровика А. М., Благініна М. Т., Віхрова О. П. та інших. – Чернігів: «Деснянська правда», 1990. – 46 с.
23. Архів ЧНПУ, ф. Р- 608, оп. 1, спр. 1535, 130 арк.
24. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-608, оп. 2, спр. 1446, 244 арк.
25. Архів ЧНПУ, ф. Р- 608, оп. 1, спр. 1535, 130 арк.
26. Методичні рекомендації по організації педагогічної практики студентів II – V курсів історичного факультету / Під ред. Боровика А. М., Благініна М. Т., Віхрова О. П. та інших. – Чернігів: «Деснянська правда», 1990. – 46 с.
27. Архів ЧНПУ, ф. Р- 608, оп. 1, спр. 2185, 204 арк.
28. Там само.

В статье речь идёт об организации педагогической практики в Черниговском государственном педагогическом институте за период его 44-летней истории. Рассматриваются отдельные этапы и особенности организации безотрывной, пионерской и учебно-воспитательной педпрактик, показаны изменения в их содержании. Делаются выводы о формировании системы проведения различных видов педпрактики и факторах, влияющих на эффективность её организации в пединституте.

Ключевые слова: педагогическая практика, виды педпрактики, безотрывная, пионерская, учебно-воспитательная, студенты, методисты, факультеты, особенности организации, результаты, эффективность.

The problem of the management of teaching practice in Chernigov State Pedagogical institute during 44 years of its history is investigated in the article. Different stages and specialties of unseparated, pioneer, teaching and upbringing practice' management are distinguished and also changes in its contents are shown. The author has made a conclusion about formation of a system of different kinds of practice and factors, which influent to effectiveness of its management in Chernigov Pedagogical institute.

Keywords: teaching practice, kind of practice, unseparated, pioneer, teaching and upbringing practice, students, supervisors, departments, specialties of management, results, effectiveness.

